

עצור, סיסמה

שהאדה

יציג שמש. הוצאת אגם, 304 עמ',
89 שקלים

גיא ארלין

ומן הכיכודים של יואב שמש, "שהארה", מכריו כבר בכותרת תו הכרזה כפולה: פירוש השם - "עדות" בערבית - מתקשר לגיי-סיון של הדומן להביא את עדותו של שי, הגיבוי, מורה יהודי למוסיקה, הומו המתגורר ביפו ומלמד בבית ספר לנוער בסיכון, על החיים בחצר האחורית והמוזנחת של תל אביב; והשפה הערבית מרמזת על המקום המרכזי שהיא צפויה לתפוס ברומן. עוד לפני שקראנו עמוד אחד אנו עדים לניסיון לייצר מרחב משולב, הכולל בתוכו עברית וערבית. במרכז הדומן יעמוד הקשר המתרקם בין שי ובין אבתסאם, צעיר רה עדיייה המתגוררת בסמוך לו. הקשר ביניהם יישמר בסוד כמעט עד סוף הספר. הדרמות ברומן רבות, ולא נוגעות רק לעניינים פרטיים, אלא גם לעניינים חברתיים ולאומיים: יחסי ערבים-יהודים, הומוסקסואליות וזהות מינית, הריון מחוץ לנישואים, נשים בחברה הערבית, תהליכי ג'נטריפיקציה, אלימות, פערים חברתיים ועדתיים, מערכת החינוך בישראל - כל אלה צצים כמינרלים שונים לאורך הספר.

דווקא הריבוי התמטי הזה עומד בעוכריו של הדומן ולא מאפשר התייחסות מספקת או משכנעת לכל הנושאים הללו. אחד העניינים המרכזיים בספר הוא זהותו המינית של שי, וניתן לאתר שני נרטיבים סותרים מתקיימים זה לצד זה. הנרטיב הראשון, הגלוי, הוא הנרטיב ה"קלאסי": כבר בנערותו הבחין שי שהוא לו חברה אך הקשר עמה לא היה מספק; הוא היה אומלל עד שהשלים עם זהותו המינית ויצא מהארון; לאחר מכן הגייעה תקופת התהוללות עם גברים רבים; וכעת הוא מצוי בחיפוש אחר זוגיות "אמיתית".

לצד הנרטיב הזה, המסדר, המוביל את שי למצוא את מקומו בעולם, מצוי גם נרטיב אחר, מסוכסך וכאוטי. כוה שמזכיר שהמעבר מהכחשת הזהות לקביעתה אינו פשוט ומבקש להעמיד סימן שאלה לצד האפשרות לייצר זהות יציבה ומחלטת. החוקרת איב סדג'וויק מדברת על כך שאף על פי שאנו מדמיינים את היציאה מהארון כאקט דיכוטומי ויחיד, החיים הם רצף ארוך ומתמשך של יציאות מהארון, והרומן ממחיש זאת: שי יוצא שוב ושוב מהארון - מול אבתסאם, מול המורים שעובדים עמו, ולבסוף מול המדינה כולה (לכאורה), כשמצליחות ערוץ 2 מנציחות אותו ואת בן זוגו מתנשקים במצעד הגאווה בירושלים.

ולצד הצורך לצאת מהארון, נשמע קול פנימי שדורש דווקא לא לצאת מהארון. לכן אותה נשיקה טלוויזיונית היא הרגע הדרמטי והטראומטי ביותר ברומן - "הסוד", שמאיים על הסדר שמתקיים בנרטיב הראשון, מתגלה.

הגילוי הזה מערער את שי ואת סביבתו, והמרחב היפואי הופך למאיים מתמיד, מה שמצייף בחזוקה את הדילמה של שי - שהופיעה עוד קודם - בנוגע לשאלת המשך מגוריו בעיר. ואף על פי שהשאלה הזו מוכרעת כביכול, בתום הרומן נשאר סימן שאלה כלשהו בנוגע להמשך.

סימן השאלה הזה - שהוא במידה רבה גם מניפולציה פרשנית - אינו משקף את רוח הרומן, שלרוב מבקש לייצר הכרעות ברורות יותר. נדמה שהרומן מסלק החוצה כל מה שיכול להעיב על הסוף-הטוב-הסגור: הוועוע מההריון מחוץ לנישואים של אבתסאם מתפוגג שהיא גישה לאבי התינוק; התלמיד האהוב על שי נתפס לאחר ששכב תמורת תשלום עם גברים ונשלח למעון סגור; תלמיד אחר, שהיה מעורב בניסיון דקירה בבית הספר, נעצר; וסיפור האהבה (האסור) של שי ובילאל המוסלמי מוחלף בסיפור האהבה "הראוי" עם נהוראי.

לצד אלה, ניתן לאתר ברומן גם רגעים שמנסים לערער על ההגמוניה. הרומן מותח ביקורת חריפה על תהליכי הג'נטריפיקציה ביפו ועל ייחודה של העיר

יחסי ערבים-יהודים, זהות מינית, נשים בחברה הערבית, פערים חברתיים, מערכת החינוך בישראל - הריבוי התמטי הזה עומד בעוכריו של הרומן ולא מאפשר התייחסות משכנעת לכל הנושאים הללו

והזנחת תושביה הערבים. אמנם לעתים נמסרת הביקורת בצורה רידקטית וקלילי-שאתית (כך גם בוויכוחים שמתגלעים בהקשר למצעד הגאווה בירושלים), אך לעתים מצליח הרומן להעניק קול למה שבררר כלל נשאר מושקט: ההיסטוריה הערבית של יפו, האלימות שמופעלת על האוכלוסייה הערבית בעיר ופערי המעמד רות הן בתוך יפו (בין יהודים לערבים) והן בין יפו לתל אביב.

חשוב לומר משהו גם על השפה של הרומן. ניכר שהספר מנסה לייצר שפה אותנטית, הקרובה לדרך שבה אנשים באמת מדברים. אבל הניסיונות הללו מעט צורמים. למשל, המבטא של הרמויות הערביות: "הייתי בויה" (במקום "פזיזה"), אומרת אחת מהן, או "זה הברך הזה... יש לו ריח מאוד טוף, כמו של שמפון". המהר

לך הזה יוצר הגחכה של הרמויות, מה גם שאינו אחיד - לפעמים הן "מצליחות" לבטא את העיצורים "הבעייתיים", ולפעמים לא. הרבר תקף גם לגבי "חיקוי" המבטא הרוסי, כמשפטים כמו "דא, אני בסדר, רק בגלל דימוצ'קה אני להישאר חורשיים אחרון, אבל אבא שלו לא טוב". העובדה ש"הערבית" של שי ברומן היא רהוטה ואורגנית מחד ושהרומן מסוּר-פע במשפטים "ספרותיים" ("ודוק זיהום האוויר, הנפרש כשמלת שבת מלוכלכת מעל למישור החוף, יצר שקיעה בגוונים עזים של אדום", למשל) מאידך - רק מעמיקה את תחושת המבוכה.

"שהארה" הוא אינו רומן רע, ויש לו חשיבות פוליטית כבר מעצם ההצבה במרכז של מה שלרוב נמצא בשוליים, הן מבחינת הרמויות (ערבים, הומוסקסואלים, נערים ונערות בסיכון), המרחבים (יפו, שועפאט) והשפה (ערבית) ומעצם העיסוק בנושאים שקוראים תיגר על ההגמוניה והממסד. אבל לצד זה נדמה כי הגודש הדרמטי אינו זוכה למענה מספיק רחב או מורכב, והקורא נשאר עם טקסטים מתור-סרטים מדי, רידקטיים, סטריאוטיפיים לעתים וסיסמאטיים; בספר, אבתסאם אומרת לשי: "יש אנשים שאתה מדבר איתם על הרברים האלה והם מדברים בסיסמאות". עם סיום הקריאה נותרת תחושה שגם הרומן עצמו בוחר להסתפק לעתים בסיסמאות, וחבל.